

Spor između Srbije i Kosova: Da li region može da pomogne?

Savet za inkluzivno upravljanje (CIG) je putem video linka 11. juna 2020. organizovao diskusiju na kojoj je učestvovalo nekoliko političkih analitičara sa Kosova, Srbije, Albanije, Bosne i Hercegovine i Severne Makedonije. Tema skupa je bila kako države Zapadnog Balkana mogu da pomognu u rešavanju spora između Kosova i Srbije. Diskusija je bila fokusirana na nedavna dešavanja u vezi sa dijalogom, na neizbežne negativne posledice ukoliko dođe do brzog sporazuma o kome intenzivno kruže glasine, a koji bi mogao da uključi i razmenu teritorija, te na potrebu da partneri u regionu shvate suštinu pitanja i zagovaraju da se na njega što pre obrati pažnja. Dalje, učesnici su naglasili uticaj koji uključivanje SAD i EU ima na dijalog: „površni pristup“ rešavanju spora koji sprovodi Trampova administracija sa ciljem „da ga samo iskoristi za promociju kao spoljnopolitički uspeh“ na predsedničkim izborima u novembru. i kolebljiv stav EU koji je dosad samo odugovlačio proces.

Učesnici su se složili da spor između Kosova i Srbije ostaje i dalje značajan izazov i da će sve što se desi u bilateralnim odnosima dve strane imati i regionalne implikacije. Stoga su se učesnici složili da region mora biti aktivan u smislu podizanja svesti donosioca odluka, kao i nezavisnih istraživačkih centara i civilnog društva o važnosti regionalne saradnje, a u cilju sprečavanja da se „loši dogovori“ dogode pre nego što bude prekasno. Neki učesnici su naglasili da glasine o lošem sporazumu treba da posluže kao pouka, s obzirom na to da je većina regionalnih partnera postala aktivna i zainteresovana za spor tek kada je ideja o razmeni teritorija stavljena na sto. Region bi, prema tome, trebalo da podeli svoja iskustva u rešavanju etničkih sukoba i jačanju multietničkih demokratija i društava, što bi moglo biti korisno za stvaranje pogodnog okruženja kako za sam sporazum tako i za njegovu primenu. Među zaključcima diskusije naglašeno je da bi bilo od značaja da Priština i Beograd utvrde kakva im pomoć treba od regiona, kako bi susedi mogli da daju svoj doprinos po potrebi.

Radionica je deo većeg programa CIG-a posvećenog odnosima Kosova i Srbije, koji je podržan od strane i sprovodi u saradnji sa Saveznim ministarstvom spoljnih poslova Švajcarske. Pokušali smo da budemo precizni i izbalansirani u predstavljanju sadržaja debate, i sve učesnike čiji doprinos nije u potpunosti obuhvaćen u ovom tekstu želimo da zamolimo za razumevanje.

SAD ili EU ili oboje?

Jedan od učesnika je naglasio da iz kosovske perspektive, Kosovo i dalje ostaje u limbu, a posebno sada uz sve veći pritisak Trampove administracije, odnosno američkog specijalnog izaslanika Ričarda Grenela, koji, kako su mnogi rekli, „ima malo iskustva na Balkanu,“ oko podsticanja sporazuma koja bi mogao uključivati razmenu teritorija. Grenel je namamio Kosovo obećanjima da će „njegovi građani biti nagrađeni pozitivnom ekonomskom

perspektivom“ nakon što sporazum bude postignut, a da pritom nije ponudio nikakve detalje o obećanim koristima ili prirodi samog sporazuma. S druge strane, EU teži da vodi dijalog, ali čini se da trenutno kosovsko rukovodstvo ima malo poverenja u EU. Mnogi su začuđeni što je Demokratski savez Kosova (LDK) otišao toliko daleko da je narušio odnose Kosova sa Nemačkom. „LDK mora da je bio pod velikim pritiskom od strane Grenela.“ I SAD i EU imaju uticaj na Kosovo, ali SAD rade bolji posao u pogledu promocije sopstvenog uticaja, rekli su neki, uprkos činjenici da je konačni put Kosova i Srbije integracija u EU.

Istovremeno, iako brz sporazum smatraju lošom opcijom, neki su rekli da bi to mogla biti i mogućnost. Kosovo nema perspektivu za integraciju u EU ili NATO zbog spora sa Srbijom i činjenice da postoje države članice EU i NATO koje ne priznaju nezavisnost Kosova. „Ako propustimo ovu priliku, sukob će se nastaviti u godinama koje slede“, rekao je jedan učesnik. „Jedina druga opcija je da se EU i NATO države članice koje ne priznaju Kosovo nekako nagovore da promene svoje mišljenje, ali to se verovatno neće dogoditi bez priznanja od strane Srbije.

Jedan učesnik je tvrdio da je Kosovo svedoči promeni američkog stava o Kosovu zbog Trampa. Ipak, vezu koja postoji između Kosova i SAD veoma je teško razbiti, zbog čega su mnogi tvrdili da je „za građane Kosova teško da kažu ne njihovom istorijskom prijatelju.“ Drugi učesnik je dodao da građani Kosova veruju SAD zato što „SAD nikada nisu omanule da im pomognu.“ Još prošle godine SAD su se zalagale za uspostavljanje kosovske vojske uprkos rezervisanom stavu EU. SA druge strane, „najviše što je EU uradila za Kosovo je potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.“ EU nije ispunila najveću želju građana Kosova, viznu liberalizaciju, što je izazvalo puno frustracija u ovoj jedinjoj preostaloj izolovanoj populaciji u Evropi.

Iz perspektive Srbije, proces normalizacije je od obostranog interesa za obe strane. Učesnici su izrazili snažne kritike prema EU. EU je na Zapadnom Balkanu prisutna u mnogim dimenzijama, posebno na Kosovu i u Srbiji. Međutim, njen uslovni pristup procesu izgradnje država pokazao se neefikasnim iz sledećih razloga: nedostatak posvećenosti političkih elita procesu evropske integracije, nepostojanje snažne politike proširenja EU i nerešeno pitanje statusa zbog podeljenog stava EU o pitanju državnosti Kosova. Sve je to imalo paralizujući efekat na političke procese. Jedan od učesnika je identifikovao dva moguća scenarija, jedan koji uključuje implicitno priznavanje kroz uspostavljanje Asocijacije/Zajednice većinski srpskih opština, odnosno implementacijom nekog vrsta modela autonomije za Srbe na Kosovu, sa tim da je Kosovo postalo član UN, dok bi drugi bio zasnovan na korekciji granica i izričitom međusobnom priznanju. Prvi scenario pokazuje skromne rezultate iz sledećih razloga: a) SAD žele trajno rešenje, ali s ograničenim vremenskim okvirom nema dovoljno vremena za pomirenje; b) etnička distanca između Srba i Albanaca onemogućava pomirenje; c) predsednik Srbije Aleksandar Vučić i kosovski predsednik Hashim Thaci žele da postignu sporazum koji bi predstavili kao nacionalne pobe.

Međutim, ideja korekcije granice opasna je i otvorila bi Pandorinu kutiju. Partneri u regionu su prepoznali ovu opasnost, jer bi posledice uticale i na njihova unutrašnja pitanja. Zato je neophodno da budu uključeni, a kakav god da se dogovori između Beograda i Prištine, on treba da uključi i saglasnost njihovih susednih zemalja.

Kako region može da pomogne?

Kao prvo i najvažnije, region bi trebalo da razume razloge hitnost ovog pitanja i potrebu za rešenjem, naglasio je učesnik. Drugo, trebalo bi poboljšati odnose i izgradnju poverenja među zemljama Zapadnog Balkana. Na primer, Vučić ne veruje nekim zemljama u regionu, jer su se žalili nemačkoj kancelarki da ne želi da saraduje sa njima. On se zato obratio nekim starim prijateljima iz šireg regiona, poput mađarskog premijera Viktora Orbana, na primer. Za Kosovo su, s druge strane, odnosi skoro upropašteni čak i sa Albanijom zbog umešanosti premijera Edija Rame u inicijativu oko tzv. Mini Šengena i isključenja Kosova iz nje. Ideja o razmeni teritorija dominira u razgovorima o sporazumu između Kosova i Srbije. Ako se to dogodi, ozbiljne negativne regionalne implikacije su neizbežne. Zbog toga bi region trebao podrži rešenja koja isključuju promene granica.

Drugi učesnik iz Srbije rekao je da region treba da koristi rečnik dijaloga koji omogućava normalizaciju i između naroda. „Proces normalizacije ne bi trebao biti samo u vezi sa dve moćne osobe, već i sa stvarnim ljudima.“ Region bi trebalo da podrži bilo kakav sporazum oko kojeg se Kosovo i Srbija dogovore pod dva uslova, a) isključuje nasilje ne samo između dve države, već i unutar njih; b) štiti prava manjina i garantuje zaštitu svima koji su ostali sa druge strane granice. Različita snaga različitih suseda takođe bi trebala biti uzeta u obzir, npr. Albanija bi trebala biti oprezna da ne govori u etničkim kategorijama, već o odnosima među ljudima. Crna Gora i Severna Makedonija takođe bi mogli voditi primerom i potruditi se da umanje sliku o tome da su Srbi ugroženi.

Jedan od učesnika je rekao da je upravo Bosna i Hercegovina prva izmislila model takvog sporazuma i poslužila kao primer propale demokratije. Kada je u pitanju pomoć koja je potrebna od strane regiona, stručnjaci i analitičari treba da ulože dodatne napore za podizanje svesti o ovom pitanju kod SAD i EU. Političari bi se trebali držati podalje, jer mogu samo da zakomplikuju situaciju. Ipak, treba pokušati da se sagledaju potencijalni pozitivni elementi dobrog sporazuma kojima bi se uspostavila komunikaciona mreža, tako da Beograd i Priština mogu imati otvorene razgovore koji bi vodili ka rešenju.

Učesnik je takođe spomenuo dodatni potencijalni uticaj iz inostranstva od strana kao što je Rusija. Vučić će se sastati sa ruskim predsednikom Vladimirom Putinom nakon izbora u Srbiji 21. juna, a vrlo je verovatno da će potencijalni sporazum s Kosovom biti deo njihovog razgovora. „Dodatni strani uticaji će samo doliti ulje na lokalnu vatru.“ U nedostatku EU, Balkan će biti podeljen u sferama uticaja Rusije, Turske i Kine, a postoji verovatnoća da bi u Bosni i Hercegovini, Severnoj Makedoniji, Crnoj Gori i regionu Sanžaka u Srbiji moglo doći do podela.

Ostali učesnici su izrazili zabrinutost zbog potencijalnih regionalnih implikacija „lošeg sporazuma“ između Kosova i Srbije. Jedan od učesnika se složio da regionalne implikacije treba staviti na sto i da je saglasnost suseda važna, ali da ne bi smeli budu taoci jedni od drugih. Zbog individualnih odnosa bilo sa Kosovom, bilo sa Srbijom. Albanija može biti konstruktivna, ali ne i neutralna. Odnosno, Tirana ne može ni ignorisati Prištinu niti biti talac svakodnevnih odnosa sa Beogradom. Trenutno je položaj Tirane neutralan, i to zato što ne želi da uznemiri ni Vašington ni Berlin. Međutim, Albanija deli istu želju kao i regionalni partneri zato što želi da ovo poglavlje bude zatvoreno.

Jedan od učesnika je ukazao da region ne bi mogao više da brine o tom pitanju nego stvarni građani Kosova i Srbije. „Ako stvarno žele lošu stvar, neka je imaju.“ Ideja o razmeni teritorija mogla bi ponovo otvoriti pitanja manjina u Severnoj Makedoniji. Većina Albanaca u Severnoj Makedoniji ne bi htela da uđe u „rizične procese i upropasti svoj sada poboljšani

položaj u zemlji, ali uvek postoje rubni elementi koji to vide kao otvaranje svojevrsnog prozora mogućnosti“. Imajući u vidu iskustvo Severne Makedonije sa Grčkom, učesnik je naglasio da je važno odabrati pravi trenutak, kada postoji svojevrsni zamajac da se proces krene napred.

Razmena teritorija je malo verovatna bez razmene stanovništva. Učesnik je predvideo da će se ljudi dobrovoljno ili iz nužde preseliti iz svojih domova na „pravu stranu granice“. Međutim, on nije predvideo ozbiljniji sukob. Postoje elite koje stvaraju svu buku oko sukoba, a sa takvim elitama nema sjajne budućnosti za region, ali „ni potencijala za novo nasilje“.

Zaključci i preporuke

Na posletku, učesnici su izneli niz zaključaka i preporuka.

- Region bi trebalo da unapredi svest o tome da je spor između Kosova i Srbije spor koji se pre svega tiče dve strane, ali da je istovremeno i regionalno i evropsko pitanje i da je potrebno učešće svih ovih aktera
- Ako postoje nacrti sporazuma, trebali bi biti razmotreni pre potpisivanja kako bi se izbegli regionalni sukobi. Iako bi sporazum mogao rešiti spor između Kosova i Srbije, on potencijalno otvara još ozbiljnije sukobe u Bosni i Hercegovini i Severnoj Makedoniji.
- Konačni sporazum treba da uključuje ne samo potpise Prištine i Beograda, već i potvrdu od strane regiona.
- Konačni sporazum mora da sadrži komponentu „suočavanja sa prošlošću“.
- Konačni sporazum trebao bi da potvrdi prava manjina.
- Organizacije civilnog društva u regionu treba da vrše pritisak na zainteresovane strane i promovišu sporazum koji je od koristi građanima, a ne pojedincima.
- Strateški prioritet regiona trebalo bi da ostane EU integracija i normalizacija među zemljama regiona.
- Region bi trebalo da pomogne stvaranju pogodnijeg okruženja za sporazum i njegovu primenu kroz niz formalnih i neformalnih inicijativa.
- EU mora ispuniti svoje davno obećanje o liberalizaciji viznog režima za Kosovo, te da učini evropsku budućnost opipljivijom.

Učesnici

Donika Emini
Shpetim Gashi
Ismet Hajdari
Una Hajdari
Vincent Hug
Remzi Lani
Srećko Latal
Sonja Licht
Jeta Loshaj

Agon Maliqi
Zoran Nečev
Igor Novaković
Nataša Petrović
Jovana Radosavljević
Alex Roinishvili Grigorev
Marko Savković
Sonja Stojanović Gajić
Stefan Surlić